

УДК(497.11+497.5):321.8

Бірюкова О.О.

Харківський національний
університет ім. В.Н. Каразіна

СЕРБІЯ ТА ХОРВАТІЯ : ПЕРСПЕКТИВИ, НАСЛІДКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ НА БАЛКАНАХ

Аналізуються перспективи та можливі наслідки інтеграції до Європейського Союзу Хорватії та Сербії. Увагу приділено основним шляхам реалізації ідеї євроінтеграції у хорватському і сербському суспільствах. Розглядаються визначальні фактори вибудовування нової конфігурації відносин у межах „Європа-Балкани”.

Ключові слова: євроінтеграція, привілейоване партнерство, Європейський Союз, „європеїзація Балкан”.

Бірюкова Е.А.

СЕРБИЯ И ХОРВАТИЯ : ПЕРСПЕКТИВЫ, ПОСЛЕДСТВИЯ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ НА БАЛКАНАХ

Анализируются перспективы и возможные последствия интеграции в Европейский Союз Хорватии и Сербии. Внимание уделено основным путям реализации идеи евроинтеграции в хорватском и сербском обществах. Рассматриваются определяющие факторы выстраивания новой конфигурации отношений в пределах „Европа-Балканы”.

Ключевые слова: евроинтеграция, привилегированное партнерство, Европейский Союз, „европеизация Балкан”.

Biryukova O.

SERBIA AND CROATIA : PROSPECTS, CONSEQUENCES OF EUROPEAN INTEGRATION ON THE BALKAN

Prospects and possible consequences of integration of Croatia and Serbia to the European Union are analyzed. Attention is concentrated on the basic ways of realization of the idea of European integration in Croatian and Serbian societies. The factors of determination of new configuration of relations in extent “Europe-the Balkans” are examined.

Key words: European integration, a privileged partnership, the European Union, „europeanization of the Balkans”.

Європейський Союз сьогодні є одним із провідних світових політичних гравців, могутнім торговим і економічним блоком, а, отже, прагнення стати його членом є потужним стимулом демократичних перетворень і глибокого реформування країни. Приєднавшись до ЄС, країна автоматично стає частиною розвиненої законодавчої, політичної та економічної системи, яка функціонує за єдиними, досить чіткими і зрозумілими правилами.

Метою статті є осмислення місця та ролі ЄС у розвитку колишніх югославських соціалістичних країн у контексті об'єднувальних тенденцій сучасності та

демократизації суспільств. Це актуалізує дослідження таких питань: переваги та недоліки „привілейованого партнерства” та „повноцінного членства” в ЄС; можливості та ризики для балканських країн інтеграції до ЄС; наявність/відсутність публічної підтримки ідеї євроінтеграції серед сербських і хорватських громадян.

Балкани справедливо вважають місцем, де історично стикалися та перепліталися інтереси провідних геополітичних гравців світу, тому у геополітичному сенсі, розширення ЄС на територію балканського регіону є логічним продовженням політико-економічної та військової експансії. З колишніх югославських країн саме Хорватія невдовзі стане повноправним членом ЄС, тоді як Сербія, як країна з найменшими шансами у найближчій перспективі стати її

членом, поки ще лише демонструє свої наміри долучитися до цієї європейської структури.

До позитивних моментів євроінтеграції можна віднести: підвищення статусу і престижу країни на міжнародній арені; гарантія і захист територіальної цілісності як країн-членів ЄС; можливість вільного пересування всією територією ЄС (освіта, працевлаштування, туризм тощо); вихід на широкий спільний ринок; відносна стабільність кредитного рейтингу та гарантії прав власності „по-європейськи”; якісна інфраструктура і розвинена економіка, а відтак, і високий рівень, і якість життя; доступ до новітніх технологій, кредитів, інвестицій і субсидій, що уможлиблює підвищення конкурентоспроможності економіки країни – члена ЄС і навіть, частково, вирішення її структурних проблем. Європейські підприємці мають можливість отримувати фінансову допомогу від різних фондів ЄС і органів влади.

Хорватія наразі знаходиться на завершальному етапі процесу вступу до Європейського Союзу. У червні 2011 р. лідери ЄС схвалили її вступ до співтовариства, а вже 9 грудня 2011 р. в Брюсселі у рамках саміту ЄС правліннями 27 держав-учасниць, хорватським президентом Іво Йосиповичем та прем'єр-міністром Зораном Мілановичем було підписано Договір про вступ Хорватії до ЄС. Ця країна, яка згідно з щорічним звітом „Свобода у світі” Freedom House має статус „вільної”, стане другою республікою колишньої Югославії, яка увійде до ЄС з 1 липня 2013 р., після завершення процесу ратифікації парламентами всіх 27 держав-членів ЄС договору про вступ Хорватії. На сьогодні про підтримку зовнішньополітичного курсу країни серед населення свідчать і результати (66,2 % „за”), проведеного 22 січня 2012 р. референдуму щодо вступу у ЄС [1].

Переважно католицька Хорватія (за даними загальнонаціонального перепису 2001 р. католики складають 87,83 % населення країни [2]) у соціокультурному та цивілізаційному плані є досить близькою країнам Західної і Центральної Європи. Про прихильність з боку західноєвропейських держав красномовно свідчить той факт, що на відміну від жителів більшості інших колишніх югославських республік, візи для хорватів (як і словенців) ЄС скасував ще у кінці 1990-х рр..

Вступ до ЄС був одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів усіх

урядів, що перебували при владі в Хорватії. Досить тривалий процес підготовки Хорватії до отримання статусу кандидата в члени ЄС включав у себе трансформацію соціально-економічного та політичного устрою, запровадження сучасного ринкового механізму тощо. Заявку на вступ до Євросоюзу урядом Хорватії було подано ще у 2003 р., через вісім років після закінчення збройного конфлікту, яким супроводжувався розпад СФРЮ. Обравши свій геополітичний курс і отримавши на початку 2004 р. рекомендацію Єврокомісії до статусу офіційного кандидата, країна у наступному році розпочала офіційні переговори з Брюсселем про членство в ЄС. Слід зауважити, що з моменту розпаду Югославії Хорватія (після Словенії, що набула статусу члена ЄС у 2004 р.), досягла найкращих результатів у відновленні країни серед інших країн балканського регіону. Зі Словенією, яка мала заперечення (до 2009 р.) щодо вступу Хорватії у ЄС з приводу прикордонної суперечки між країнами, начасі досягнуто домовленості щодо залучення міжнародних посередників у розв'язанні конфлікту між державами. За шість років Хорватія, як держава-кандидат провела всі необхідні переговори із співтовариством за 35 так званими „розділами” переговорного дос'є.

Попередньою умовою для політичної та економічної інтеграції Хорватії в ЄС стало і співробітництво країни з Міжнародним трибуналом з воєнних злочинів у колишній Югославії в Гаазі (МТКЮ), що має неоднозначну оцінку у хорватському суспільстві. Так, приміром, суперечливим у політичному сенсі є те, що рішення Гаазького суду (2011 р.) у справі генералів хорватської армії Анте Готовіни та Младена Маркача, яких звинувачували у воєнних злочинах і злочинах проти людства, скоєних під час операції „Буря” наприкінці хорватської війни, визначили як „неприйнятне” як на рівні хорватської влади, так і на рівні громадськості (за опитуваннями 61 % населення вказали на необґрунтованість такого рішення) [3]. Операція „Буря” проти самопроголошеної республіки Сербської Країни, що відбулася в серпні 1995 року, і яка, на думку, екс-прем'єр-міністра Хорватії Я. Косор, була законним захистом територіальної цілісності Хорватії, привела до ліквідації самопроголошеної Республіки Сербська Країна, еміграції з Хорватії практично всього сербського населення. За різними оцінками, під час етнічних чисток загинули від однієї до 5 тис. сербів, близько

90 тис. зазнали насильницької депортації, десятки тисяч отримали статус біженців[4].

Однак, не зважаючи на певні розбіжності в оцінках подій нещодавнього минулого з боку політичної еліти Хорватії та європейської бюрократії, набуття чинності і приєднання до ЄС Хорватії (з липня у 2013 р.) як країни зі „стабільною ринковою економікою”, а також статистичними показниками ВВП – 18,1 [5] (вищі за показники Болгарії та Румунії, які приєдналися в 2007 р.), не викликає сумніву. За розрахунками хорватського уряду ЄС надасть можливість для досягнення кращої якості життя і підвищення рівня безпеки. Вступ до ЄС для Хорватії надасть переваги у вигляді виходу на ресурси європейського бюджету, підтримку сільського господарства і рибальства, проте, значним недоліком лишається як відсутність гарантій істотного зростання економіки держави, у зв'язку з борговою кризою Єврозони, так і те, що у політичному сенсі Хорватії, скоріше за все, доведеться поступитися частиною національного суверенітету.

У свою чергу Хорватія для успішної інтеграції в Єврозону має вирішити ряд внутрішньополітичних проблем, зокрема, у сфері судової реформи, боротьби з корупцією і організованою злочинністю. На думку експертів, найслабкіша ланка цієї балканської країни власне не економіка, а недосконала судова система і високий рівень корупції (66-е місце в рейтингу Transparency International в 2011-му [6]). Крім того, хорватський уряд має продовжити проведення структурних реформ в економіці країни (розвиток експортного сектора, зменшення залежності від туризму, зниження рівня безробіття, що складає 17-18 % тощо) та активізувати зусилля у розгляді й розкритті військових злочинів.

Інша країна колишньої Югославії – Сербія, що разом із Македонією, Чорногорією, Боснією та Герцеговиною також претендує на нішу в Європі, лише нещодавно (на початку березня 2012 р.) отримала статус кандидата на члени в ЄС. У геополітичній конфігурації Балкан Сербія залишається однією з небагатьох національно-державних територій, які перебувають поза тотальним контролем Заходу. Звідси пильна увага до внутрішньополітичного розвитку цієї країни з боку Брюсселя й Вашингтона.

Інтеграція Сербії в європейське співтовариство офіційно почалася з підписання у квітні 2008 р. „Угоди про стабілізацію та

асоціацію”. У жовтні 2011р. Єврокомісія рекомендувала Раді ЄС надати Сербії офіційний статус кандидата на вступ до блоку, відзначаючи, що ця республіка колишньої Югославії досягла значного прогресу на шляху до Євросоюзу за політичними та економічними критеріями. За оцінкою неурядової організації „Freedom House”, Сербія також є „вільною” країною [1] (*Македонія, та БіГ визнані як „частково вільні” – примітка та курсив мій - О.Б.*) і за шкалою від одного до семи, де одиниця – краща оцінка, Сербія, як і минулого року отримала по 2 бали в категорії політичних прав і в категорії громадянських свобод.

На сьогодні Сербія стала „наступною”^{*} державою Балкан, що отримала статус офіційного кандидата на вступ до Євросоюзу. Основним проблемним питанням на шляху євроінтеграції Сербії лишається невизначеність статусу Косово, що на думку сербського керівництва, є історичною територією Сербії. Суперечливість процесу переговорів Сербії та європейських країн про членство в ЄС, що мають бути проведені у наступні 3-5 років, на нашу думку, буде відбуватися на фоні боротьби між політичною волею ЄС та урядом Сербії й визначатиме формат майбутніх взаємовідносин як з ЄС, так і з сусідніми балканськими країнами, де так чи інакше перетиналися інтереси Сербії, а також, безумовно, позначиться на політичних взаєминах з традиційним геополітичним партнером – Росією, з якою вона має давні дружні політичні стосунки. Питання щодо політико-економічних дивідендів, що може отримати Сербія від євроінтеграції, є гострим і суперечливим, адже доведеться поступитися не лише

^{*} Виняток становлять Косово та Боснія і Герцеговина. Невизнання Косово з боку Белграда вкрай ускладнює процес прийому краю в ЄС. Крім того, суверенітет республіки не визнала п'ять із 27 країн ЄС – Іспанія, Кіпр, Греція, Словаччина. Боснія і Герцеговина поки що не надали офіційної заявки про набуття країні статусу кандидата в члени Євросоюзу, через невиконання умови ЄС – приведення конституції у відповідність з вимогами Європейського суду з прав людини – усунення дискримінаційних положень у законодавстві країни, де на вищі державні посади можуть обиратися лише представники трьох державоутворювальних народів: боснійських мусульман (бошняків), сербів і хорватів.

частиною свого національного суверенітету, а й з часом, можливо, і частиною історичної території. Наразі вже зроблено перші політичні компромісні кроки щодо виконання умов вступу Сербії в ЄС у вигляді визнання за Приштиною права самостійно виступати на регіональних форумах (саме такого формулювання вимагав Євросоюз, щоб почати офіційний процес прийому цієї країни) та екстрадиції Міжнародному трибуналу військових злочинців – колишнього генерала боснійських сербів Ратко Младіча і экс-президента Сербської Країни Горана Хаджича (звинувачуються у злочинах проти людяності і порушенні законів війни під час громадянської війни в Хорватії в 1991-1995 рр.).

Не виникає сумніву, що наступним кроком Європи стане вимога повного визнання косовського суверенітету, що є неприйнятним з точки зору як політичної еліти країни, так і сербського населення. Не заперечуючи справедливості „права націй на самовизначення”, відзначимо, що визнання „незалежної держави” Косово є досить небезпечним прецедентом не лише для балканських країн, оскільки йдеться про порушення принципу територіальної цілісності держави, зміни кордонів і, як наслідок, появи нових осередків напруги і дестабілізації, а й для держав, де існують будь-які міжнаціональні протиріччя (ситуація щодо кіпрського, палестинського, кримськотатарського та ін. народів, що борються за право на самовизначення).

Слід вказати і на відсутність одностайності щодо питання інтеграції Сербії в ЄС з боку країн-членів. Приміром, проти її вступу в ЄС виступала Румунія, яка наполягала на посиленні захисту прав румунської меншини в Сербії, та Німеччина – пояснювала свою заперечувальну позицію нещодавніми зіткненнями сербського населення з військовослужбовцями KFOR (місія НАТО в Косово) на півночі Косово і Метохії. Однак навіть труднощі від розширення та проблеми з інтеграцією нових країн-членів не є вирішальними для відмови держав Європи від прийому балканських країн і намірів ЄС як регіональної міжнародної організації „європеїзувати” цей регіон. Під європеїзацією** ми розуміємо процес формування,

** Дефініцію „європеїзація” визначено британським дослідником Р. Ладрехом як „поступовий процес, який переорієнтовує напрям і форми (внутрішніх) політик до того рівня, коли європейська політична та економічна динаміка стає частиною

поширення та інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедур, політики, спільних переконань тощо, затверджених в ЄС, що згодом інкорпорується в логіку внутрішніх дискурсів, політичної структури та напрямки державної політики його держав-членів. „Європейська перспектива” балканських країн має стати підґрунтям, на якому буде побудовано весь процес врегулювання конфліктів у цьому вибухо-небезпечному регіоні, особливо після кризових воєн 90-х рр. минулого століття [9].

З іншого боку, Сербія не може стояти осторонь від процесу „європеїзації Балкан”, адже це може негативно позначитися на загальній соціально-економічній і політичній ситуації в країні. Як відзначають російські експерти, Сербія, швидше за все, вступить у Євросоюз (через 10-15 років), проте наслідки євроінтеграції оцінюються неоднозначно. На думку російських дослідників, для набуття членства в ЄС країні висуватимуть нові умови – вступ в НАТО, повне визнання Белградом незалежності Косово (що відповідає Копенгагенським критеріям***), а майбутнє єврочленство Сербії може негативно позначитися і на внутрішньополітичній ситуації („викачування” ресурсів з країни, соціокультурний розкол населення країни тощо), і на її зовнішньополітичній діяльності. Так, дослідниця А. Філімонова прогнозує посилення ролі євроінститутів, засилля єврочиновників, які нав’язуватимуть країні систему зовнішнього управління, і, як наслідок, „встановлення регіональної монополії

організаційної (конструктивної) логіки національної політики та її утворення” [7]. Більш детальний аналіз поняття запропонували представники Лондонської школи економіки та політичних студій Г. Казаміас та К. Фізерстоун. На їхню думку, європеїзація має розглядатися як: 1) розширення владної компетенції об’єднання, координацію зовнішньої політики та заходів із забезпечення безпеки континенту; 2) інкорпорація законів, урядових постанов, етнокультурних особливостей на рівні національних держав-суб’єктів ЄС; 3) поширення на держави, які не є членами євроспільноти, але тісно пов’язані з нею [8].

*** Закріплені у Декларації Ради Європи у червні 1993 р. в Копенгагені критерії (політичні, економічні, законодавчі), яким повинна відповідати країна-кандидат в ЄС. Згідно з цими критеріями, держави повинні проводити політику добросусідських відносин зі своїми сусідами, що означає, що Сербії таки доведеться визнати Косово як незалежну державу.

ЄС/НАТО та васальну залежність Сербії від євроатлантичного центру сили” [10].

Відзначимо, що за результатами соціологічних досліджень, проведених у Сербії у 2012 р., менше половини респондентів підтримало вступ країни до Євросоюзу (від 47% - дані соціологічних опитувань сербської компанії Faktor plus [11] до 49% – дані Бюро з Європейської інтеграції [12]), що свідчить про наявність розбіжностей у геополітичних пріоритетах серед населення. Категорично проти європейської інтеграції виступили від 27% до 25% громадян відповідно, ще 26% симпатизують ідеї вступу в ЄС, але „не за будь яку ціну”.

На нашу думку, наразі у визначенні Сербії в геополітичній системі координат уряд країни керується досить прагматичним підходом. Орієнтація на Європу відкриє не лише нові економічні можливості для сербського бізнесу, але й дозволить отримати доступ до фінансових ресурсів Євросоюзу для розвитку інфраструктури і модернізації національного виробництва. Таким чином, євроінтеграційні наміри Сербії можна розглядати як прагнення політичної еліти вивести країну з узбіччя світових геополітичних процесів, увести її у коло високорозвинених європейських держав й зайняти достойне місце у низці сталих європейських демократій. Крім того, політичні амбіції Сербії, самоідентифікація як „великодержавного народу”, спрямовують її дії на виведення країни на рівень найбільш успішних і серед балканських країн. Основним гальмом для євроінтеграції Сербії в Європейський Союз є такі ризики:

- трансформації соціально-культурних і духовних засад (католицька Європа і православна Сербія);
- відторгнення частини сербської території Косова (а у перспективі і Воєводини Санджак) та небезпечне сусідство утвореної держави-протектората;
- ілюзорність проведення самостійної політики країною.

Зважаючи на те, що Сербія лише нещодавно стала на шлях інтеграції до ЄС, вона наразі є аутсайдером євроінтеграції, і ставлення європейського співтовариства до неї формується як до „проблемної” європейської периферії, на відміну від Хорватії, де практично знято „суперечливі питання”, проведено необхідні реформи та виконано обов’язкові умови вступу в ЄС (стабільність демократичних інститутів, конкурентоспроможна ринкова економіка, відповідність законодавства стандартам ЄС тощо).

Сьогодні Європі недоцільно приймати до своїх лав країну (Сербію), що розколює Євросоюз на держав-членів ЄС, які підтримують незалежність Косова, і на тих, що дотримуються протилежної позиції. Проте відмова від інтеграції в ЄС Сербії та інших балканських країн, що набули статусу держави-кандидата ЄС (Чорногорії, Македонії тощо) означала б часткову втрату сфери політичного впливу у регіоні, що не вигідно країнам-центру (Німеччині, Франції, Великобританії), заради економічного блага яких і виробляється європейська політика щодо держав-периферій. З іншого боку, останнім часом Об’єднана Європа все більше зосереджує увагу не лише на критеріях до відбору країн-учасниць ЄС, а й на виробленні стратегії превентивних дій до зовнішніх руйнівних впливів з боку балканських країн.

Одним із елементів складного механізму взаємовідносин країн центру ЄС (його локомотивів) з молодшими партне-рами (країн периферії та напівпериферії) є альтернатива повноцінному членству – „привілейоване партнерство” – поглиблене співробітництво у різноманітних сферах (політичній, економічній, соціокультурній тощо). Привілейоване партнерство вже було запропоноване Євросоюзом Турції, однак остання відмовилася від такого статусу і має намір здобути повноправне членство у цій структурі. Вважаємо, що у найближчій перспективі саме питання про „привілейовану співпрацю” буде розглядатися у контексті євроінтеграції Сербії (зокрема, у разі недосягнення домовленості країн за всіма пунктами „переговорного досє”).

У зв’язку з тим, що „політичні торги” за Косово далекі від завершення, адже оформлення незалежності „Республіки Косова” порушує не лише принципи міжнародного права і суперечить позиції північного геополітичного партнера Сербії – Росії (країни об’єднують тісні культурно-історичні зв’язки, двосторонні економічні проекти тощо), євроінтеграційна дилема Сербії навряд чи буде вирішена найближчим часом. З геополітичної точки зору, Росія як один із могутніх центрів сили зацікавлена у збільшенні кількості союзників у європейських структурах, на противагу тим, які складають їй опозицію у фінансово-економічних і політичних питаннях на Балканах. За умов вступу Сербії в ЄС, вона як стратегічний партнер Росії може бути активним лобістом інтересів останньої на Заході. Крім того, євроінтеграція передбачає

не лише інституційну та юридичну адаптацію країни до ЄС, а й залучення до соціокультурних процесів, що відбуваються на теренах об'єднаної Європи. Таким чином, у разі підтвердження євроінтеграційного вектору, сербська держава має пройти тривалий шлях суспільно-політичної трансформації та докласти багатьох зусиль для збереження культурно-духовних засад ідентичності сербського народу, його цілісності та мирного розвитку.

І у хорватських, і у сербських політичних колах сьогодні існує чітке розуміння наслідків надмірної ідеалізації ЄС, що продовжує боротьбу з наслідками глибокої економічної кризи та проблемою з міграцією (саме до сфери загальної імміграційної політики застосовуватиметься принцип солідарності держав ЄС, зокрема у сенсі справедливого розподілу матеріальної і фінансової відповідальності за охорону зовнішніх кордонів і регулювання потоків біженців). Це потребує від Брюсселя прийняття політично виважених рішень, які б знижували ризики виникнення суперечливих питань (на зразок Косова), а також поповнення своїх лав за рахунок більш-менш політично й економічно стабільних країн (приміром, Чорногорії). У свою чергу, за рахунок легалізації нелегальних мігрантів з балканських територій, зменшиться тиск на західноєвропейський ринок праці, що, поперше, відповідає новій стратегії „Європа-2020”; по-друге, позитивно позначиться на політико-економічних і демографічних процесах на Балканах; по-третє, сприятиме здійсненню мети, задля якої Європа об'єднувалася.

Слід відзначити, що Об'єднана Європа, приймаючи до своїх лав кожен нову країну бере на себе не лише купу соціально-економічних проблем „порохового лягу”, а й відповідальність за політичну стабілізацію (передусім вирішення конфліктів на міжнародному та міжрелігійному ґрунті) та мирний розвиток цих країн. Процес прийому та ратифікації нових кандидатів в ЄС може також активізуватися за рахунок виходу з євронизи економічно слабких держав (приміром, Греції), але це мало ймовірно у зв'язку з геостратегічною цінністю країни для ЄС. Результатом євроінтеграції балканських країн можуть стати засадничі принципи (у вигляді домовленостей), на яких буде побудовано увесь процес врегулювання політичних протиріч між балканськими державами та міжнародних конфліктів у Південно-Східній Європі. І

хоча, на нашу думку, євроінтеграція не зможе цілком усунути міжетнічні та міжрелігійні конфлікти у цьому вибухонебезпечному регіоні (не слід забувати вислів, що „Балкани це місце де сміється не той, хто сміється останнім, а той хто стріляє першим”), у перспективі саме Західна Європа отримає головні важелі впливу, керування та більш жорсткого контролю за процесами на півострові.

ЛІТЕРАТУРА

1. Freedom House: Croatia [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.freedomhouse.org/country/croatia>.
2. Census 2001. Population by ethnicity, by towns/municipalities [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dzs.hr/default_e.htm.
3. Тарасенко П. Гаагський трибунал вызвал „Бурю” в Хорватии [Електронний ресурс] / П. Тарасенко. // Коммерсантъ.ru, 2011.– 15 апреля. – Режим доступу: <http://www.kommersant.ru/doc/1623304?isSearch=True>.
4. Васильева Н. Балканский тупик? Историческая судьба Югославии в XX веке / Н. Васильева, В.Гаврилов. – М.: „Гея”, 2001. – 480 с.
5. Рейтинг стран по объему ВВП на душу населения [Електронний ресурс] // РИА-Аналитика / Центр экономических исследований. – Режим доступу: http://vid1.rian.ru/ig/ratings/gdp_per_capita_2012.pdf.
6. Марич М. На Европороге [Електронний ресурс] / М. Марич // РБК. – 2012. – май. – Режим доступу: <http://magazine.rbc.ru/main/562949983689878.shtml>.
7. Ladrech R. Europeanization and Political Parties: towards a Framework for Analysis [Електронний ресурс] / R. Ladrech // Keele European Parties Research Unit (KEPRU). – Working Paper 7. – 16 p. – Режим доступу: <http://www.qub.ac.uk/schools/SchoolofPoliticsInternationalStudiesandPhilosophy/FileStore/EuropeanisationFiles/Fileupload,38436,en.pdf>
8. Featherstone K. Introduction: Southern Europe and the Process of „Europeanization” / K. Featherstone, G. Kazamias // Europeanization and the southern periphery / Editors K. Featherstone, G. Kazamias. – London : FRANK CASS PUBLISHERS, 2001. – 25 p.
9. Европеизация и разрешение конфликтов: конкретные исследования европейской периферии: [пер. с англ.] / Б. Коппитерс [и др.] ; коммент. Н. Попеску, Г. Нодиа. – М. : Весь мир, 2005. – 312 с. – С. 19-72; С. 115-154.
10. Филимонова А. Сербия: „пророссийский” Николіч против „прозападного” Тадича? [Електронний ресурс] / А. Филимонова // Фонд Стратегической Культуры. – 2012. – 14 мая. – Режим доступу: <http://www.fondsk.ru/news/2012/05/14/serbia-prorossijskij-nikolich-protiv-prozapadnogo-tadicha.html>.
11. Faktor plus: SNS i DS najjači, za EU 47 odsto [Електронний ресурс] // Telegraf.rs. – 2012. – 5

Mart. – Режим доступу: <http://www.telegraf.rs/vesti/politika/102895-faktor-plus-sns-i-ds-najjaciza-eu-47-odsto>.

12. Srbija: Za EU 49%, protiv 25% [Електронний ресурс] / В92. –2012. – 19 kolovoz. – Режим

доступу: http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=08&dd=19&nav_category=1262&nav_id=635852.

УДК 327.8

Карамян А.А.

Інститут міжнародних досліджень
Цзинлінського університету (м.Чанчунь, Китай)

ЗРОСТАННЯ ВПЛИВУ ТУРЕЧЧИНИ В КРАЇНАХ СЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ ПІСЛЯ ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ

Розглядається процес поширення турецького впливу в країнах Середньої Азії після розпаду Радянського Союзу як на державному, так і на соціальному рівні. Висвітлюються особливості зміни політики Туреччини в цьому напрямку на початку 1990-х рр. і в сучасний період. Обговорюється динаміка розвитку двостороннього та колективного співробітництва тюркомовних країн. Показується, що зміни, проведені недержавними суб'єктами, зокрема рухом Фетхуллага Гюлена, можуть бути ефективнішими у довгостроковій перспективі, ніж державна політика.

***Ключові слова:** сфери впливу, рух Гюлена, тюркський світ, ісламісти, тюркські еліти.*

Карамян А.А.

РОСТ ВЛИЯНИЯ ТУРЦИИ В СТРАНАХ СРЕДНЕЙ АЗИИ ПОСЛЕ ХОЛОДНОЙ ВОЙНЫ

Рассматривается процесс распространения турецкого влияния в странах Средней Азии после распада Советского Союза как на государственном, так и на социальном уровне. Освещаются особенности изменения политики Турции в этом направлении в начале 1990-х гг. и в современный период. Обсуждается динамика развития двустороннего и коллективного сотрудничества тюркоязычных стран. Показывается, что изменения, проведенные негосударственными субъектами, в частности движением Фетуллы Гюлена, могут быть более результативными в долгосрочной перспективе, чем государственная политика.

***Ключевые слова:** сферы влияния, движение Гюлена, тюркский мир, исламисты, тюркские элиты.*

© Карамян А.А., 2012.